

je bilo isto občutje manjvrednosti (s svojimi posledicami: občutjem ogroženosti, bojaznijo pred dejanskim življenjem itd.), ki mu ga je zapustila mladost in ki ga je potlej vedno znova oživljalo nerešeno vprašanje »ponesrečenega erotika«. Sploh je Cankarjeva erotika tako izjemno pomembna postavka njegove psihologije (in nemara celó njena osrednja točka), da mora biti nujno obsojena na fragmentarnost slednja analiza, ki je ne upošteva v zadostni meri. Ne samó njegova literatura, temveč tudi njegova korespondenca in množica podatkov o njegovem privatnem življenju priča, da se Cankar v svojem odnosu do erotskega vprašanja nikoli ni mogel iznebiti nekih pubertetnih motenj, kar je prav tako odločilno vplivalo na njegovo osebno usodo kakor na njegovo pisateljstvo. Njegovo doživljanje erotike obtežuje nepremagljiv občutek strahu (»Sexuellangst«). Ženska je Cankarju v svoji celotni življenjski resničnosti skoraj nedostopna; po večini mu je le platoničen, eteričen sanjski destilat resnične ženske, dočim je galerija njegovih življenjsko pristnih ženskih osebnosti skrajno revna. S tem Cankarjeva erotska problematika kajpak še zdaleč ni izčrpana. Zelo važen simptom Cankarjevega občutja manjvrednosti je šibkost volje, v zvezi z le-to tudi njegov alkoholizem, ki je tipičen pojav »bega z življenjske fronte« (Adler). Aktiven izraz občutja manjvrednosti je njegova agresivnost — spet značilna psihološka poteza človeka, ki živi v protestu zoper ljudi in življenje sploh. S teh vidikov bi bilo treba podrobno raziskati psihološko funkcijo sanj v Cankarjevi duševnosti, ki bi se izkazale kot nov pojav umika pred resničnostjo; problem Cankarjevega hrepenenja je zlasti značilen po tem, da je njega smoter redno postavljen v nedosegljivost — kar daje kakopak človeku, ki doživlja zaradi svojega občutja manjvrednosti v dejanskem, osebem življenju stalne poraze, nekakšno namišljeno odvezo za njegovo resignacijo nad lastnim življenjem. Nadvse zanimivo je naposled vprašanje kompenzacije občutja manjvrednosti, ki jo je Cankar iskal v umetništvu.

Marsikaterega teh problemov se je Vodušek dotaknil ali ga vsaj nakazal; škoda le, da ni tega opravil dovolj sistematično, kar gre na rovaš zasnove njegove študije in pa zgoraj omenjene omejitve. Ali kljub vsem pridržkom spada ta pogumna in sodobna knjiga med dejanja, ki pomenijo sredi našega dolgoletnega tipanja okoli Cankarja pravo odrešitev. Za naše razmere pa je značilno, da je pisatelj čutil potrebo, za sklep »izrecno poudari(ti) veličino genija, da ne bi morda kdo sumil, kakor da jo (je) hotel zdrobiti med rokami«. Po vsej verjetnosti Vodušek res ne bo povsod deležen odobravanja in bo znabiti celó hudo razkačil nekatere duhove. Ali nič zato; pri nas tak sprejem še zlasti ne more biti resen kriterij. **Ivo Brnčić**

BRATKO KREFT

Véliká puntarija. Izdala in založila Slovenska Matica. 1937. »Zvonov« knjižni in gledališki poročevalec je hotel ob tej izvorni slovenski dramski kroniki združiti oceno knjižne izdaje s poročilom o vprizoritvi. Doslej se mu to ni posrečilo. Simptom časa je, da izvorna slovenska drama, pred letom dni sprejeta na repertoar, med tem že izdana v knjigi, še ni bila vprizorjena. Zadeva slovenskih pisateljev je, da se ta simptom imenuje.

MIŠKO KRANJEC

Prostor na soncu. Naša založba. Ljubljana. 1937. 388 str. — S čudovito naglino proizvaja Miško Kranjec svoje spise, kakor da si je postavil za smoter, do podrobnosti popisati vso svojo ožjo domovino in njene ljudi v sedanjosti in preteklosti in na ta način ohraniti podobo dela slovenske zemlje, ki živi še pravo patriarhalno življenje. V vsem svojem mnogostranskem leposlovnem

delu je Kranjec doslej obdelal ogromno množico likov: težake, delavce, potepuhe, kmete, obdelal je odnos domačinov do lastne zemlje, orisal prirodno idiliko Prekmurja, a v najnovejši knjigi, »Prostor na soncu«, je popisal življenje otrok, ki so preživel svojo mladost za časa svetovne vojne. Gotovo je Kranjec mojster v upodabljanju primitivnih ljudi v naravi, ljudi, ki so pravi otroci življenja. Prav zato je zadel s to novo knjigo na tisto snov, ki mu je bila zelo močno pri srcu. Pri oblikovanju mu je mnogo pomagal izvrsten čut za opazovanje otrok in poznavanje njihove psihologije, zato mu je tudi novi roman uspel vse dotlej, dokler je obdeloval še otroke. V širokem epičnem pripovedovanju, kjer se ne izogiblje naturalizmov, je nizal epizodo na epizodo in s pravo ljubeznijo obdeloval male scene iz otroškega življenja. Tu ni nobenih prisiljenosti, vse poteka lagodno, ljubezen in zavist, igra in boj, veselje in žalost, mir in borba za vsakdanje življenje, vse to je preprosto pripovedovano in prepleteno z lirizmom. Zaradi pomanjkanja dramatike, ki je Miško Kranjec ne zna zasnovati, poteka ves roman često monotono, a pri tem ga rešujeta idilika in pisateljev humor. Pisatelj sam si ne dela nikakih velikih problemov in analizo pušča vedno ob strani. Roman ugaja kljub nedostatkom toliko časa, dokler Kranjec popisuje primitivno potepuško življenje otročadi, ki živi prosto po svojem nagonu, brez misli na resnost življenja in njegov smisel. Čim pa se resničnost zasidra tudi v njihove možgane, čim začne narava zahtevati od teh ljudi svoje, to je ustvarjanje, oblikovanje sveta, tedaj postanejo te osebe nekoliko preveč preproste, površno obdelovane in roman je zanimiv samo še zaradi vsebine. Tu sama epika ne zadostuje, treba je graditi dramatično. Vsebina romana postaja odslej vsebinsko sicer mnogo bolj pestra, a dogodki zaradi svoje psihološke in dramatične zapletenosti niso več obdelovani s pravo umetniško silo. V drugem delu, kjer so vse osebe starejše in je pojem življenja mnogo širši, bi bila potrebna boljša karakteristika oseb in psihološko utemeljevanje posameznih dejanj in dogodkov. Zaradi takih nedostatkov (razmerje med Korošcem in Maro Lejkečevo in njeno materjo, Marko Čeh in Gizi, Holsedlovo potikanje po Lepovici potem ko se je že razvil v življenjsko razgledanega človeka in še druge manjše scene) upada zanimivo pripovedovanje. Tu je videti, da Miško Kranjec ne zmaguje vselej zapletenejšega sestava človeka. Vsekakor je zato potrebno podrobnejše poznavanje človeka, pa tudi družbe. Vse kaže, da prekmurški pisatelj, dasi ima kljub temu priznanje prvega slovenskega sodobnega pripovednika, premalo upošteva mnenje kritike, ki ga je na take stvari že resno opozarjala. Omenjenim nedostatkom je brezdvomno krivo prenašanje, ki ima poleg tega še to napako, da so si osebnosti, pa tudi dogodki često podobni z drugimi iz njegovih spisov.

Osrednja osebnost romana, Franc Holsedl, ki mora živeti življenje izvrženca, je močno simpatična figura vse dotlej, dokler ne postane nosilec idej. Čeprav že v zgodnji mladosti obsojen na življenjsko borbo, je ta otrok sposoben prenašati udarce usode in je pri tem še tako močan, da združuje okoli sebe vso Čehovo družino, ki jo rešuje v najtežji dobi — v svetovni vojni. Franc Holsedl, človek utelešene dobrote in življenjske sile, ume življenje in njegove zakone. Ob tem pripovedovanju pisatelj ves zaživi, Holsedl je ves čas naravno dete, ki sicer nima nikakih misli, ampak je samo otrok, ki do vseh ljudi čuti samo človeško. Vso problematiko rešuje instinktivno, brez razmišljanja in brez občutka nesreče. Mogočna so mesta, kjer Kranjec s čisto svojim osebnim stilom opisuje borbo med Holsedlom in Mertikom za prestiž v njihovi skromni družbi, ali ko Holsedl vodi starega Čeha na beračenje. Ta utelešena dobrota ni sposobna zločina niti tedaj, ko ga ima na eni strani v oblasti eros, na drugi pa miselno spoznanje in razumsko doživetje tega,

da je proletarec brez vsega, celo brez lastnega imena. Ne, tudi Korošec mora živeti, dasi bi ga lahko ubil v trenutku, ko za to ne bi nihče mogel izvedeti in ko bi se morda njegova sreča obrnila na bolje. Toda sedaj, ko mu je življenje izčrpalo vso silo, sedaj je nesrečnik, postal je filozof in nosilec misli, a kmalu tudi njena skromna žrtev. Ne, Holsedl — mislec ni več borec in reševalec svoje družbe, sedaj je pop in predikant, ki daje glavo za idejo in ne več za življenje. — Po svojem odnosu do ljudi, po svoji ustvarjalni sili je Holsedlu podobna Ilonka Čehova, ki ji je bila usoda malce bolj mila. Ta značaj ženske je prava dragotina med temi nesrečniki. In tudi pisateljev odnos do nje je tak, da mu ni mogoče onesrečiti njene usode. Zato jo pošlje v Ameriko, obleče v novo moderno toaletno, dekoltira in postavi pred zrcalo. Vendar je s tem njena usoda dovolj bridka, stari Čeh in Holsedl nista zadovoljna s tem. Njej po usodi sliči Jožko Čeh, tip zdravega graditelja. A grozno je življenje Marka Čeha, pri katerem je oče v zgodnji mladosti spoznal, da ne bo nikdar nič iz njega. Strasti ga imajo v oblasti, eros — demon je njegov črv, ki mu gloda dušo. Pri tej osebnosti, ki je v bistvu najaktivnejša in najbolj razgibana, bi moral Kranjec razviti široko dramatiko, a je vse opustil ter se dotaknil vsega le v karakteriziranju in motiviranju malih dogodkov. Ta človek ne pozna drugega človeka, v svoji notranjosti je vedno osamljen, a pri tem ga vedno zalezuje podoben obsedenec, njegova ljubica Mara Lejkečeva. — Najslabše je obdelana Mara, zlasti ko postane dekle. Njene erotične zveze, pa tudi njeno življenje sploh je prineseno v roman zgolj zaradi gradbe večjih oseb, Čehovih in Holsedla, in doslej je še tudi izvedena, medtem ko je poznejša zgodba s Korošcem prav za prav odtrgana od vsebinske celote. Tudi druge osebe, Mertik in Bojc in še ostale služijo zgolj za izpopolnitev romana. Pač pa je veličastna razvalina stari Čeh, ki je, dasi nekoliko potisnjen v ozadje, obdelovan skrbno in zgrajen mnogo bolj dramatično. Ta človek je zaradi občutka krivde pred lastnimi otroki sicer skromen in ponižen, a fatalen pijanec in demoničen kvartopirec, ki se še enkrat skuša dvigniti na tuj račun, a mu vse izpodleti. Življenje ga obsodi na ponižanje in prisiljeno skromnost. — Končni del romana zaključí pisatelj nekoliko čudno. Pošastne osebe se pobijejo, tvorci grede v Ameriko, a Holsedl mora na špansko fronto.

V čem je ideja Kranjčevega romana? Mar v osvojitvi Holsedlovega novega pogleda na svet? Ne, Holsedl ni predstavnik nove misli, temveč je naplavina, povsem slučajna naplavina na obrežju, kjer življenje danes najbolj ostro bije ob bregove. To je zgolj naključje, da gre Franc Holsedl na špansko fronto, saj je vendar dovolj pustolovska, dasi poštena narava. Ali ne bi mogel uveljaviti svoje misli nekje drugje, morda kot stavkar v evropskih tovarnah, ali kot politični demonstrant na velemestni ulici? Problem je drugje! Stari slovenski problem izseljevanja dobrih moči. Ilonka, Jožko, človeka stvaritelja, morata iti ustvarjat v tujino. Doma ostajajo samo hlapci, ponižni, skromni ljudje, Bojckin sin, ki zna vse lepo ubogati in mirno prenašati, saj je za njihovo življenje potrebno tako malo . . . , kakor je spoznal sam Holsedl: to je načrt Bojčevega, »ki se je udingal za hlapca in se preskrbel za vse življenje«.

Edvard Kokolj

Aškerčeva bibliografija. Sestavila Marja Boršnik. Časopis za zgodovino in narodopisje. Letnik XXX., snopič 4. 1935. Izdalo Zgodovinsko društvo v Mariboru. 1936. 120 str., 5 l. slik in 1 l. popravkov in dostavkov. Za nameravano 80 letnico rojstva pesnika Antona Aškerca, dejansko pa za 25 letnico pesnikove smrti je Zgodovinsko društvo v Mariboru izdalo kot 4. snopič ČZN, a kot celoto zase, Aškerčevo bibliografijo. S tem se je hotelo oddolžiti spominu najpomembnejšega pesnika na ozemlju, ki spada v območje Zgodovin-